

В. В. Маршицька, м. Київ

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОЕКТІВ

Кожна дитина народжується для життя в суспільстві. Дошкільний вік – період формування у дитини потреби, а з часом і здатності встановлювати і підтримувати контакти з оточуючими людьми, дорожити ними. Перебування дитини в людському оточенні сприяє становленню її соціального досвіду, соціальної компетентності, досвідченості, обізнаності; у дошкільника формуються певна соціальна поведінка, здатність бути адекватним ситуації, вимогам і сподіванням авторитетних дорослих; розвиваються соціальні потреби, здібності, мотиви поведінки та діяльності. Набуття дошкільником соціального досвіду здійснюється через діяльність, спрямовану на орієнтування в ситуації, пристосування до навколишнього, перетворення природного довкілля, власного "Я".

У процесі соціального розвитку дитина послідовно долає три фази свого становлення: 1) засвоює суспільні норми, оволодіває відповідними формами і засобами діяльності, намагається "бути як усі", тобто відбувається процес адаптації; 2) загострюються протиріччя між досягнутим дитиною результатом адаптації і незадоволеною потребою виявити свою індивідуальність, трансформувати її у групі (процес індивідуалізації); 3) інтегрується з групою, тобто прагне зберегти лише ті індивідуальні риси, які відповідають необхідності розвитку групи, до складу якої вона входить, а також власній потребі здійснити певний внесок у життя групи [2, 11].

Отже, ми можемо говорити про те, що процес формування екологічної культури підпорядковується основним психологічним закономірностям суб'єктивного ставлення до природи:

1) модальність ставлення до природи задається суспільною екологічною свідомістю;

2) характер ставлення визначається індивідуальними відмінностями особистості, яка сприймає природний об'єкт, та особливостями самого об'єкта;

3) оволодіння знаннями, оптимальними стратегіями й технологіями взаємодії з природними об'єктами викликає відповідні корекційні зміни ставлення до природи.

Педагоги-практики, реалізуючи завдання екологічного виховання дошкільнят, застосовують найрізноманітніші форми й методи. Широкого визнання, зокрема, набув метод проекту як універсальний засіб впливу на інтелектуальну, емоційно-чуттєву та вольову сфери особистості дитини, як шлях розвитку ініціативної, творчої особистості [4; 5]. Розкрити специфічні особливості використання методу проектів у екологічному вихованні дітей дошкільного віку як одного із засобів соціалізації особистості, доцільність застосування різних видів проектів та створення на їх основі програм екологічних проектів – ось завдання, вирішенню яких присвячена ця публікація.

Екологічні проекти – один із видів практичних справ дітей, спрямованих на вивчення стану навколишнього середовища, екологізацію поведінки та способу життя дітей і дорослого населення з метою покращання стану, відновлення природи.

Для екологічного виховання дошкільників сприятливі такі специфічні особливості методу проектів:

1. Інтегрує педагогічний процес з процесом взаємодії дитини з довкіллям, освоєння

навколишнього середовища (природного та соціального). Вихователь супроводжує дитину в її життєдіяльності, тобто метод проектів виводить педагогічний процес зі стін дошкільного закладу у навколишній світ. Відкриває можливість формування власного життєвого досвіду дитини щодо взаємодії з оточуючим світом: дитина навчається основам організації спільної діяльності, вчиться узгоджувати власні дії, інтереси з інтересами та діями інших, відбувається процес соціалізації особистості, що так важливо на перших етапах становлення особистості.

Враховує дитячі потреби, інтереси, вікові та індивідуальні особливості. Актуалізує суб'єктну екологічну позицію дитини, загалом позицію в педагогічному процесі.

Стимулює потреби у самовираженні, розвитку творчих здібностей, дитячу самостійність.

Дозволяє доцільно об'єднати зусилля дітей і дорослих (батьків, родини, сусідів, вихователів).

Дає можливість прогнозувати розвиток особистості.

Проекти мають певну загальну структуру, якої ми дотримувалися у розробці екологічних проектів для дошкільнят: визначення мети проекту (та його окремих етапів); розробка проекту – плану діяльності для досягнення поставленої мети; виконання проекту; підведення підсумків виконання проекту та визначення завдань для нових проектів.

Типологія екологічних проектів для старших дошкільників базується на класифікації проектів, запропонованій Є.С.Полат [4]. Враховуючи психологічні та індивідуальні особливості дітей дошкільного віку, використовуються екологічні проекти, різні за домінуючим методом: дослідницькі, творчі, рольово-ігрові; тривалістю здійснення: короткотривалі, середньої тривалості, довготривалі; кількістю учасників: індивідуальні, парні, групові.

Загалом тематика екологічних проектів для дітей дошкільного віку багата й різноманітна, добираючи її важливо виходити з соціальної значущості та результативності щодо виховного впливу і збереження природи. Доцільні такі напрями розробки змісту екологічних проектів дошкільників:

1) духовні скарби природи: естетична своєрідність природи; природні об'єкти – друзі людини; природа – скарбниця знань;

2) екологізація способу життя населення: відповідність характеру споживання сім'ї вимогам ощадливого використання продуктів харчування, води, електроенергії, різних матеріалів тощо; попередження хвороб; шляхи зменшення кількості та видів відходів сім'ї; дотримання екологічно доцільних дій під час відпочинку на природі.

Відповідно до виділених напрямів розроблено тематику екологічних проектів:

1) "Вирости собі друга", "Абетка природи", "Тварини моєї сім'ї", "Прогноз погоди", "Даруємо радість", "Книга скарг і пропозицій", "Альбом моїх друзів", "Танок квітів", "Пташина їдальня", "Компліменти природі", "Зоопарк у картинках", "Подарунок другу", "Вияви співчуття", "Екологічні знаки", "Зимовий ярмарок", "Чомучки", "Розвідники прикмет";

2) "Причепури доквілля", "Бережімо воду", "Ліхтарик", "Смачно чи корисно?", "Лісова аптека", "Зернятко", "Будь здоровий!", "Первоцвіти", "Березові сльози", "Будуємо своє місто", "Двір моєї мрії", "Врятуємо ліс", "Рятувальники", "Кімнатні рослини".

Наведені екологічні проекти розраховані на виконання вдома чи у дошкільному

закладі, мають різну тривалість – від одного тижня до кількох місяців. Поєднання різних видів проектів (за складом учасників, тематикою, терміном реалізації тощо) дає можливість виробляти програми екологічного виховання.

Протягом усього життєвого шляху найближчим мікросоціальним оточенням, що опосередковує і визначає своєрідність життєдіяльності особистості, є сім'я. Спілкування в сім'ї дає змогу дошкільникові виробити власні погляди, норми, настанови, ідеї. Бесіди з батьками, родиною є для дитини важливими засобами пробного застосування власних уявлень і опрацювання майбутніх відносин з довкіллям. Причому важливою є не лише вербальна сторона, а й практична – набуття дитиною вмінь і навичок. Щоб вирости діяльною, активною, дитина потребує постійної справи, можливості створювати щось корисне для себе і для інших.

Діти вчаться у батьків певним способом поведінки, не лише засвоюючи переказані дорослими правила. Готові рецепти поведінки, безумовно, відіграють певну роль у соціальному й емоційному становленні особистості дошкільника, проте провідний вплив здійснюють наявні у взаєминах між батьками реальні зразки і приклади поведінки. Дитина-дошкільник засвоює і апробує ритуали поведінки. Проте екологічно вихованою дитина не стане тільки завдяки наслідуванню та навіюванню. Адже за такого способу підростаюча особистість не виявляє справжньої активності, а тим більше самостійності.

Незважаючи на те, що сім'я й дитячий садок мають свою специфіку, особливості впливу на дитину, свої виховні засоби, важливо прагнути, щоб виховні впливи, здійснювані цими осередками, взаємодоповнювали один одного, мали однакове спрямування, щоб сформувати у дітей елементи екологічного світорозуміння, розвинути позитивне ціннісне ставлення до природного довкілля, сформувати реалістичні уявлення про об'єкти та явища природи, практичні уміння дбайливого ставлення до її компонентів.

Зазначені положення покладено в основу створення програми проектів "Мій дім", мета якої: 1) формування особистого досвіду ціннісного ставлення до природи у взаємодії сім'ї та дошкільного закладу; 2) залучення батьків до екологічного виховання дошкільників, формування єдиного екологічно виховуючого середовища "дитячий садок – дім (сім'я) дитини".

Програма включає декілька екологічних проектів, згрупованих за такими тематичними блоками: "Екологічна кухня", "Природа в домі", "Екологічна стежина", "Добрі чарівники", "Від Я до Ми" й розрахована на реалізацію протягом року. Цією програмою передбачено не тільки екологічне просвітництво батьків, а й вплив на систему цінностей сім'ї.

Охарактеризуємо кожний з виділених тематичних блоків.

Проекти блоку "Екологічна кухня" актуалізують проблеми здорового способу життя, економного використання продуктів харчування, води, електроенергії, різних матеріалів тощо, шляхи зменшення кількості відходів. У блоку передбачені такі проекти: "Шкідливо чи корисно", "Лікують овочі та фрукти", "Рослини – очисники повітря", "Екологічне маркування", "Екологічно чистий продукт", "Побутова хімія", "Ліхтарик", "Бережімо воду" тощо.

Блок "Природа в домі" присвячений питанням дбайливого ставлення до кімнатних рослин та домашніх тварин, а також духовного спілкування членів сім'ї з об'єктами природи: як часто сім'я буває на природі, чи є це потребою, як проходить підготовка до виїзду на природу, які улюблені маршрути подорожей; чи є книги про тварин, рослини у

домашній бібліотеці; яке місце в історії сім'ї займає природа.

Проекти блоку "Екологічна стежина" демонструють, як учасники реально можуть перетворити кожен пройдену стежину на екологічну. Цей проект передбачає: створення спільними зусиллями еколого-розвивального середовища: засадження квітників, грядок, насадження дерев; розробка маршрутів екологічними стежинами, вироблення елементарних туристських умінь та навичок.

Блок "Добрі чарівники" спрямований на розвиток відчуття спільності з природою: в яких барвах, звуках, словах постає перед нами світ природи; що поєднує нас з природою, чим зворушує вона; що доброго може привнести кожний у природу. Цей тематичний блок передбачає участь у творчих конкурсах, де учасники демонструють свої здібності, вміння та навички у різних видах мистецтва, у творчому перетворенні довкілля.

Проекти блоку "Від Я до Ми" присвячені проблемі взаємин між членами сім'ї, старшим і молодшим поколіннями, між дітьми в дитячому колективі; проблемі психологічного комфорту в родині, у дитячому садку.

Програмою передбачено дотримання вказаних вище тематичних блоків, проте кількість та вибір проектів не обмежується.

Запропоновані проекти не залишили байдужими ні дітей, ні дорослих. Батьки зазначають ініціативність, активність дітей. Особливу увагу привернули проекти блоку "Екологічна кухня", "Екологічна стежина", "Добрі чарівники" та "Від Я до Ми".

Так, працюючи над проектами блоку "Екологічна кухня", діти почали виявляти інтерес до побутових товарів, продуктів споживання. Разом з батьками вивчали маркування, малювали позначки екологічно безпечної продукції. У кожній сім'ї утворилася своя колекція позначок. Під час обговорення результатів цього проекту члени сімей обмінювалися інформацією, розповідали, яку екологічно безпечну продукцію вони почали використовувати, радилися, як можна замінити екологічно шкідливий товар на екологічно безпечну продукцію.

Батьки розповідали, що діти почали звертати увагу на упаковку товарів, пропонували шляхи їх вторинного використання /для ігор, для створення різних поробок тощо/, діти перестали смітити на вулиці. Батьки відмічали, що діти стали охайнішими, дбайливішими.

На відміну від інших проектів цієї програми, результати впливу яких виявляються з часом, тенденції до змін у повсякденній діяльності після впровадження проекту "Екологічна кухня" помітні майже одразу. Це пояснюється, насамперед, тісним зв'язком цього проекту з реальним життям, об'єкти якого без будь-якої трансформації стають ігровими елементами, а потім – об'єктами шанобливого ставлення.

Проектом "Екологічна стежина" передбачено прокладання стежини поряд з будинком, чи це може бути стежина, якою щоранку дитина йде до дитячого садка, лісова стежина тощо. На ній можуть бути "зелені старожили": дерева та кущі, рідкісні рослини, весела галявина для відпочинку та ігор, місце для художньої праці з природним матеріалом.

Починають роботу над проектом з вибору екологічної стежини та організації прогулянки по ній разом з дітьми. Обов'язковою умовою виконання проекту є передбачення відпочинку дітей на "веселій галявині". Спостереження за дітьми під час прогулянки дає змогу батькам глибше зрозуміти дітей, з'ясувати та закріпити набутий позитивний досвід

спілкування з природою. Зокрема, об'єктом уваги батьків може стати поведінка дітей у природі – уважні чи байдужі вони до мешканців стежини; спокійні чи галасливі; помічають сміття чи ні; чи виявляють готовність прибрати територію; чи знають, як це зробити. Плануючи наступний маршрут стежиною батькам рекомендовано врахувати досвід попереднього.

Проект викликав емоційну піднесеність у дітей, сприяв розвитку естетичного смаку, формуванню елементарних умінь та навичок турботливого та бережливого ставлення до природних об'єктів.

Охарактеризуємо проект тематичного блоку "Від Я до Ми" – "Місце, де я почувуюся щасливим". Виконуючи цей проект, учасники мають можливість поміркувати про своє оточення, а також про те, яким би вони хотіли його бачити. Цей проект спрямований на формування почуття спільності, доброзичливості, взаєморозуміння.

Спочатку батьки і діти пригадують місця, де вони почувують себе щасливими, а потім, місця, де вони бували взагалі: в зоопарку, в цирку, в лісі, в ботанічному саду, відпочивали на морі, в селі у бабусі тощо. Потім пригадують, чим найбільше запам'яталося їм це місце: приємними звуками, яскравістю кольорів; тим, що вся сім'я разом, багато друзів, всім весело тощо.

Робота над проектом розпочиналася в колі сім'ї, з організації вечору спогадів. Обов'язковою умовою виконання проекту є вислуховування думок всіх членів сім'ї. Під час виконання проекту з'ясувалося, що більшість батьків, обираючи місце відпочинку не завжди рахується з інтересами дітей. Серед дітей були такі, у яких немає улюблених місць відпочинку і такі, які почувуються щасливими будь-де, якщо поряд з ними 4 батьки. Улюбленими місцями відпочинку діти називали ігровий майданчик, ліс, цирк, річку.

Учасники проекту мали змогу поділитися враженнями від перебування в улюблених куточках, а також запросити будь-кого туди. Діти переважно хотіли запросити батьків, друзів, улюблену тварину. Вони уважно слухали спогади батьків про їх улюблені місця, про те, чи залишилися вони незмінними до цього часу.

Потім дітям запропонували подумати над тим, що може статися з їхнім улюбленим місцем, від чого воно втратить свою привабливість. Серед факторів, що можуть спричинити зміни, діти називали землетруси, вирубування дерев, недбале, байдуже ставлення людей. Це викликало у дітей почуття смутку, жалю. Разом з батьками діти приходять до висновку, що існує безліч чудових місць, які можуть зазнати негативних змін, коли люди не дбають про довкілля.

Запровадження програми екологічних проектів допомогло зменшити "прірву" між вихованням дітей у дитячому садку та вихованням у сім'ї, свідомити також власну причетність до забруднення та збереження довкілля, особисту значущість у справі його охорони. Подальшої розробки і вивчення потребують такі потенційні можливості особистості дитини дошкільного віку як: вміння виконувати соціальні ролі та позиції, без яких неможлива взаємодія суспільства й природи, незагрозлива для обох сторін; вміння передбачати наслідки своєї поведінки; здатність до емоційного, морально-етичного переживання спілкування з природою, що дозволяє розглядати екологічне виховання не лише як чинник розвитку, а як один з важливих аспектів соціалізації особистості.

Л і т е р а т у р а :

1. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов – на – Дону. – 1996. – 480 с.
2. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навчальний посібник для вузів. – К.: Освіта, 1998.-255 с.
3. Маршицька В.В. Екологічні проекти // Дошкільне виховання. – 2001. – №5. – С. 24-25.
4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В.Мойсеева, А.Е. Петров; Под ред. Е.С. Полат. – М.: Издательский центр "Академия", 1999.-224с.
5. Цветкова И.В. Экология для начальной школы. Игры и проекты. Популярное пособие для родителей и педагогов. – Ярославль:Академия развития; 1997. – 192 с.
6. Ясвин В.А. Психолого-педагогическая коррекция субъективноотношения к природе в процессе экологического образования // Вопросы психологии. – 1998. – № 4. – С.3-13.
7. Яришева Н.Ф. Екологічне виховання дошкільників: Посібник для вихователів дитячих садків. – К.: Грамота, 2001. – 55 с.

Аннотация

Экологическое воспитание детей дошкольного возраста рассматривается в процессе анализа и детальной разработки метода проектов как одного из факторов социализации личности.

М. В. Опольська, м. Хмельницький

**УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ
В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ГУМАНІСТИЧНО ОРІЄНТОВАНОЇ
ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПІДПРИЄМЦЯ**

Визнання того факту, що розвиток сучасної науково-технічної цивілізації супроводжується дегуманізацією соціуму, суспільного життя і суспільної свідомості, ставить проблему гуманізації у процесі підготовки спеціалістів економічного вузу, які будуть працювати в сфері підприємницької діяльності, у ряд найбільш вагомих проблем вищої школи.

Безперечним є факт, що знання основних теоретичних положень і володіння технологіями професійної діяльності не завжди дає змогу бачити перед собою професійно грамотного і, водночас, толерантного, гуманістично спрямованого у своїй діяльності спеціаліста.

Метою даної статті є аналіз умов формування соціально-педагогічних ситуацій в процесі становлення гуманістично орієнтованої особистості майбутнього підприємця.

Тому перед вищою школою гостро постала проблема поєднати, на перший погляд, несумісне: підготувати професіонала у сфері підприємництва, котрий має працювати в умовах жорсткої конкуренції і, водночас, сформуванати гуманістично зрілу особистість зі стійкими принципами і духовними цінностями.

На сьогоднішній день існують різні варіанти можливого вирішення професіоналізації стосовно професії майбутнього працівника у сфері підприємницької діяльності.

Пошуки, які велися і ведуться у цьому напрямку, дозволили підійти до моделювання професійної діяльності спеціаліста, яка проходить для майбутнього підприємця в умовах суб'єкт-суб'єктних відносин, у соціально-значущих ситуаціях, які постійно змінюються.